

GUIA DE RECURSOS
PER A BIBLIOTÈQUES
AMB PERSPECTIVA DE
GÈNERE I LGBTI+

PRESENTACIÓ

Des de l'Àrea d'Equitat i Acció Social del Consell Comarcal del Maresme, en el marc del desplegament de les accions del Pla d'Igualtat Comarcal 2017 – 2020, tenim el compromís de treballar pel foment de la igualtat de gènere de manera transversal amb l'objectiu d'arribar a tota la població.

És important col·laborar amb totes les entitats, institucions i organismes. Sobretot amb els que tenen una funció socialitzadora, ja que aquest àmbit dona moltes possibilitats de comunicació i expressió de diferents perspectives.

En aquest sentit, la cultura ens facilita un munt d'eines per visibilitzar les mancances que com a societat encara ens afecten i, a la vegada, es converteix en un potent instrument per aconseguir millores i canvis que ens permetin caminar cap a una nova societat més igualitària, respectuosa i lliure.

Us oferim amb aquesta guia amb l'objectiu que disposeu d'una eina que us sigui d'utilitat a l'hora d'aplicar la perspectiva de gènere i de diversitat afectiva sexual a les vostres pràctiques diàries com a personal de biblioteques amb la voluntat de facilitar-vos aquest camí que tot i ser cada dia més planer, encara ens cal transitar a fons.

INDEX

<u>PRESENTACIÓ</u>	1
<u>INTRODUCCIÓ</u>	3
<u>EL PERQUÈ D'AQUESTA GUIA</u>	4
<u>Resultats i anàlisi de les enquestes</u>	4
<u>El paper de les dones a la literatura</u>	6
<u>Sobre la presència de les dones i la diversitat a la literatura actual</u>	9
<u>La literatura escrita per dones d'origen estranger a Catalunya</u>	12
<u>Literatura per a dones o per a homes?</u>	14
<u>Literatura infantil i juvenil</u>	16
<u>Cap a on volem anar</u>	17
<u>RECURSOS</u>	20
<u>Criteris per seleccionar obres, publicacions i activitats amb perspectiva de gènere</u> ...	20
<u>Contacontes coeducatius</u>	28
<u>Iniciatives literàries i llibreries diverses</u>	29

INTRODUCCIÓ

La literatura ens transporta a altres mons, ens connecta amb la fantasia, ens fa viatjar sense moure'ns i ens explica històries que ni imaginariem. La lectura és poderosa i com a tal, resulta una eina excel·lent per acompanyar els processos vitals de totes les persones.

Al mateix temps, és un canal molt potent de transmissió i és per aquest motiu que contribueix a crear una concepció del món, de les persones i de les coses, reproduint també rols i estereotips de gènere, mites i creences. Especialment important és aquest fet quan parlem de literatura infantil i juvenil, ja que ens estem dirigint a un públic "en construcció" i cal tenir molt en compte aquest factor a l'hora de pensar i oferir publicacions i continguts.

Vivim en una societat cada vegada més diversa i plural i les lectures haurien de reflectir-ho.

Al mateix temps, cal ser conscients de les mancances socials en aspectes tan importants com la igualtat real entre dones i homes. Per aquest motiu, creiem fonamental apostar per la coeducació i la promoció de la igualtat com a base per establir noves normes i rols entre persones. Per treballar el respecte a la diversitat i aprendre a valorar la diferència amb la finalitat de crear una societat més equitativa i justa per tothom, treballant en la inclusió i el respecte per combatre les discriminacions per motiu de sexe o gènere, la LGTBIfòbia, el racisme i qualsevol altra mostra d'intolerància a la diversitat.

En aquest sentit, les biblioteques són l'espai idoni per revisar pràctiques, costums i usos de les persones que les utilitzen i, per aquest motiu, des de l'Àrea d'Equitat i Acció Social del Consell Comarcal del Maresme, hem facilitat unes enquestes a les Biblioteques del Maresme i els resultats ens han confirmat el que ja imaginàvem: que tot i haver-hi majoritàriament una voluntat de caminar cap a la igualtat, ens calen més eines i recursos per fer-ho realitat.

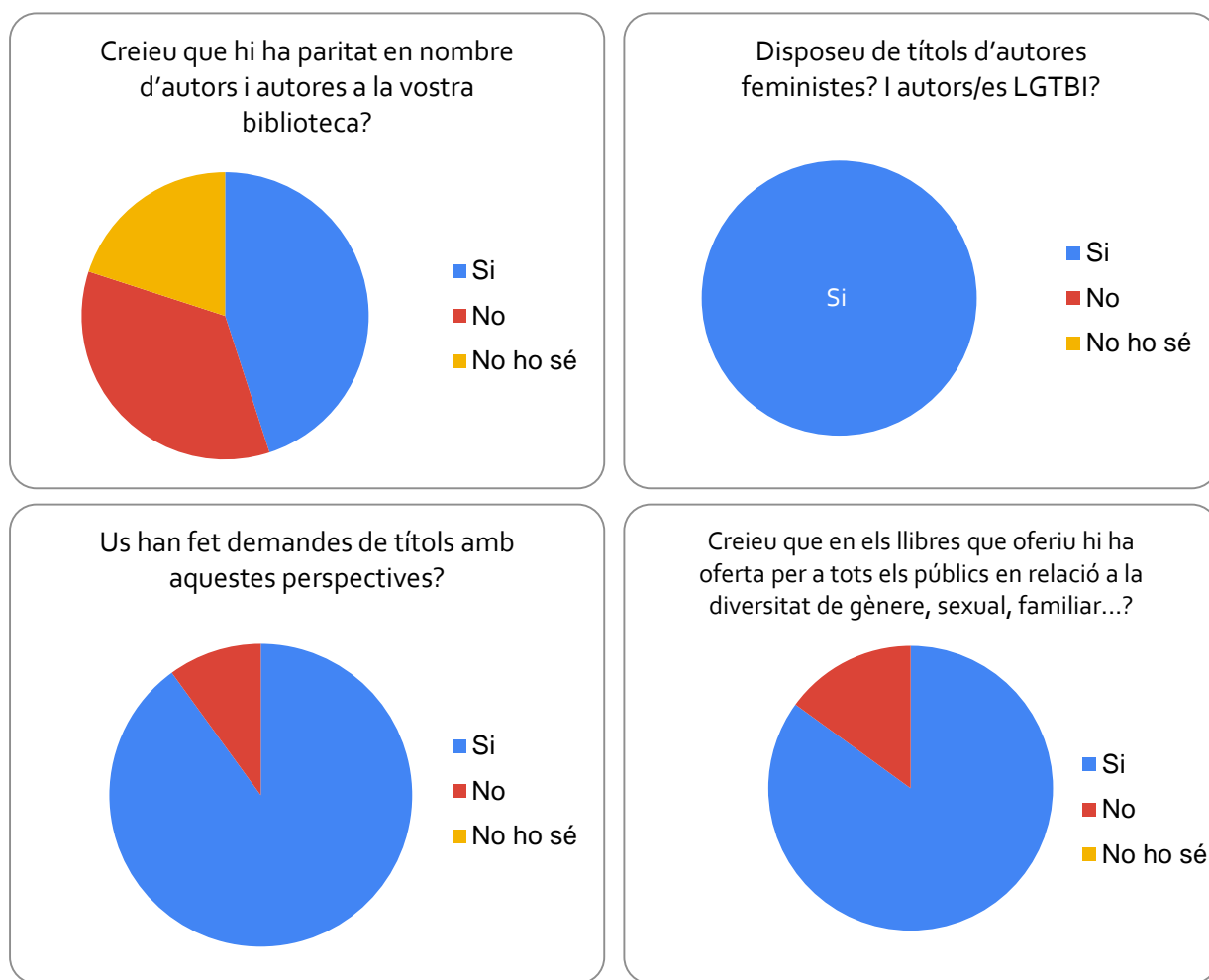

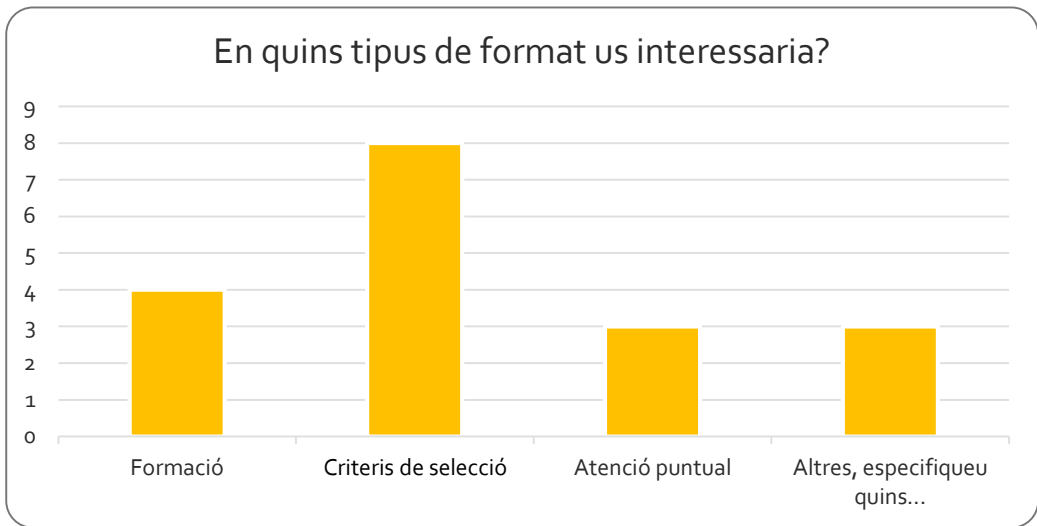
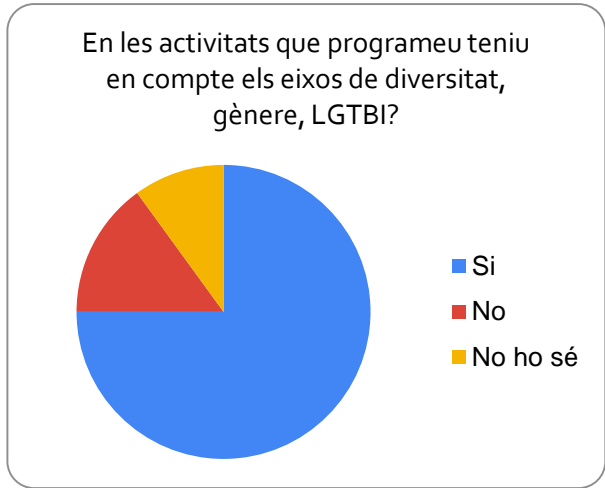
EL PERQUÈ D'AQUESTA GUIA

RESULTAT I ANÀLISI DE LES ENQUESTES

Hem obtingut la participació de 20 Biblioteques de la Comarca, de les quals, un 90% reben més de 250 persones usuàries al mes i un 95% disposen de biblioteca infantil.

A continuació adjuntem els resultats de les enquestes:

Recollint les dades i propostes de les biblioteques participants, us oferim una petita guia per a la selecció de publicacions i activitats amb perspectiva de gènere i LGTBI on podreu trobar criteris de selecció, recursos i propostes d'accions.

"Jo m'atreviria a pensar que Anònim, qui va escriure tants poemes sense signar-los, va ser sovint una dona", afirmava Virginia Woolf.

És un fet que, fins a dia d'avui en què les tasques i valors de les dones comencen a ser visibilitzades, majoritàriament la història i la literatura han estat escrites i protagonitzades per homes blancs i heterossexuals. Les vides i esdevenirs de les dones, siguin blanques o no, heterossexuals o no, han restat al marge dels protagonismes tot i ser més de la meitat de la població mundial.

Històricament, els homes han sigut representats com a creadors (Adán), conqueridors (Colón) i com a garants de la supervivència i l'avenç de la societat (Darwin, Lumiere, Einstein...).

Però mentrestant, on eren les dones? Quin paper han tingut en el desenvolupament de les nostres societats? Hauríem pogut arribar fins on som sense elles? Per què el silenci de les dones?

Des de l'antiga Grècia, passant pels textos de la Bíblia, trobem constants referències del perill que suposen les dones. Les hem vist representades com allò fosc (bruixes), causants de tots els mals (Lilith i Pandora) o pecats originals (Eva) o, per altra banda, com a verges pures (Maria), febles (princeses) i vulnerables. Aquestes últimes, sempre en relació de dependència amb els homes. Per tant, si depenien d'homes són representades amb caràcters "positius". Si no hi havia dependència, "negatiu".

A *"Una cambra pròpia"*, Virginia Woolf relata com les dones s'han introduït al món de la literatura al llarg de la història sense cap reconeixement ni visibilitat i dona importància a les primeres incursions de dones que no han sigut visibilitzades com a escriptores si no com a burgeses avorrides o boges. Les dones, han exercit l'art d'escriure des de temps molt remots i en diferents indrets del món. Recordem Safo de Lesbos, icona del lesbianisme i la sexualitat fluïda 2.600 anys enrere. La qualitat literària de la seva obra era tal que va donar nom a una forma poètica específica, l'estrofa sàfica. Rabiia El Adawiya, la poeta i mística sufí persa del segle VIII Dc., Murasaki Shikibu, l'autora japonesa de "Ginji" la primera novel·la de la història, escrita el segle XI. O també Wallada, la poeta de l'Espanya musulmana del segle XI, que a més va obrir el seu palau per l'ensenyament de noies i per l'intercanvi poètic. Més tard, apareixeran altres escriptores com Cristina de Pizàn (França) al segle XIV, Teresa de Jesús (Àvila) al segle XVI, Inés de la Cruz a Mèxic al segle XVII, Gabriela Mistral (Xile) i Alfonsina Storni (Argentina) al segle XIX, Fadma Ait Mansour Amoruche (la Cabília - Algèria) al segle XIX també, etc. Són exemples entre moltes altres escriptores a les quals la història no ha fet justícia.

Podem trobar altres moments històrics en el qual les dones han agafat impuls amb diferents iniciatives literàries com durant la República. Aquestes dones, però, no van tenir el suport dels seus col·legues republicans i progressistes. Per exemple, la poetessa Concha Méndez, que va ser silenciada pel que va ser durant set anys la seva parella, Luis Buñuel; o Maria Teresa León: escriptora, dramaturga, directora de cine, miliciana, activista, lluitadora, que sempre passava a un segon pla després del poeta, de l'home, Rafael Alberti, com relata Tània Balló¹, directora del documental [Milicianes](#).

Algunes d'aquestes dones escriptores han estat també invisibilitzades pels seus pseudònims, que han hagut de fer servir per poder publicar les seves obres. Víctor Català amagava l'escriptora catalana Caterina Albert, amb una prolífica obra durant els segles XIX i XX. Les germanes Brönte que van canviar els seus noms –Charlotte, Emily y Anne– per altres masculins. I fins i tot, més recentment, J.K. Rowling, autora de la saga Harry Potter, qui va ser aconsellada per la seva editorial a publicar amb les seves inicials per tal que ningú cregués que era una dona.

També hi ha sospites d'homes que es van apropiari dels continguts creatius de les seves esposes en diferents disciplines artístiques i científiques. En literatura s'ha discutit àmpliament el paper de Zelda Fitzgerald en l'obra del seu marit i autor d'*El Gran Gatsby*, F. Scott Fitzgerald, per exemple.

La crítica feminista a la literatura es va dirigir a denunciar-ne l'androcentrisme, i va contribuir així a donar visibilitat a moltes escriptores silenciades i a posar en valor rols no estereotipats de dones en les seves obres. També s'està incidint cada cop més en desmuntar els paradigmes de l'amor romàntic i en menor mesura la diversitat sexual i de gènere. Però queda pendent encara avançar més en la crítica de l'eurocentrisme en la literatura i denunciar com la literatura occidental no reflecteix en la seva majoria la diversitat lingüística, cultural i de maneres de viure i veure el món. Per altra banda, és tan necessària la incorporació de la perspectiva de gènere com de la perspectiva interseccional per una representació plural de gènere en la literatura i per una literatura realment inclusiva.

Simplificant segles d'història doncs, es configuren, voluntàriament, societats en les quals els homes tenen i exerceixen el poder en tots els àmbits i les dones es releguen a l'esfera privada. I s'acostumen a només escoltar, segons afirma Margarita Rivièrre, periodista i escriptora.

En el context d'aquesta societat andrògina en que vivim, és el grup dominant el que atorga legitimitat a una sola realitat que no és en cap cas fruit d'un consens igualitari, sinó que solament ho és entre els individus d'un grup concret que tenen la capacitat de dibuixar o escriure una creença i de dissenyar

¹ Balló, Tània. "Las Sinsombrero. Sin ellas, la historia no está completa". Barcelona. Espasa Libros. 2016

l'hegemonia cultural i literària que s'expressa i es perpetua a través del nostre sistema educatiu, acadèmic, familiar, social i, com denuncien a [On són les dones](#), a través dels mitjans de comunicació i d'opinió.

D'aquesta manera, assumim com a veritat una única visió de la realitat, la que ens han transmès els homes a través dels mitjans i la literatura. Una veritat expressada a través de la violència simbòlica. Aquesta hegemonia cultural androcèntrica ens transmet una imatge de les dones, i de tots els subjectes no definits des del subjecte home, que fomenta la desigualtat, la infravaloració i el menyspreu.

Laura Freixas, escriptora i crítica literària, afirma que a les societats occidentals "hi ha una igualtat formal i jurídica entre dones i homes, però estem molt lluny de la igualtat real". I afegeix: "Els homes estan sobre representats i les dones infra representades pel que fa al poder, els recursos i el reconeixement. I la literatura – i la cultura, en general – no deixa de ser un àmbit on es mou poder, diners i prestigi".

En resum, a Catalunya un 72,1% de la població lectora és femenina, segons l'Estudi sobre els hàbits de lectura².

No obstant això, només un 20% de l'obra publicada és d'autoria de dona. A tall d'exemple, les següents dades sobre les publicacions de les editorials³:

- Durant l'any 2016 Ara Llibres va publicar 18 obres d'homes i 11 de dones;
- Ediciones B, del Grup Zeta: 30% d'autores en catàleg (70% d'autors)
- Grup 62: 34% de dones (368) de 1.074 autors en catàleg (66% d'homes -706-)
- La Campana: Menys del 20% d'autores (38) d'un total de 210 en catàleg
- Editorial Base, edició en català: 10 autores d'un total de 80

→ Presència de les dones als premis literaris:

En relació als premis literaris, la literatura escrita per dones sembla que fa temps que resulta rentable i va contribuir el 2014 a generar els més de 2.195 milions d'euros de la facturació total dels 72.416 títols publicats al mercat⁴.

Però no les trobem presents a qualsevol àmbit. El Premi Nacional en literatura infantil i juvenil és un dels premis de llarga trajectòria que té el percentatge més alt de dones guanyadores, amb un 19.6%

Segons *Las mujeres del libro*:

El mundo del libro es un sector feminizado, en el que el 80 % de los puestos de trabajo los ocupan las mujeres. A pesar de esto, y como ya es habitual, los cargos de responsabilidad, los premios literarios y "los autores universales" siguen estando plenamente masculinizados.

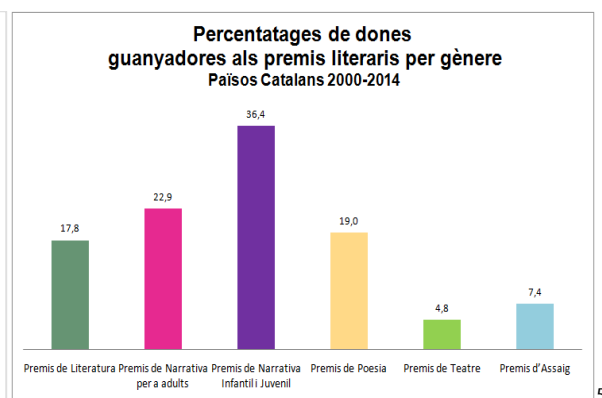
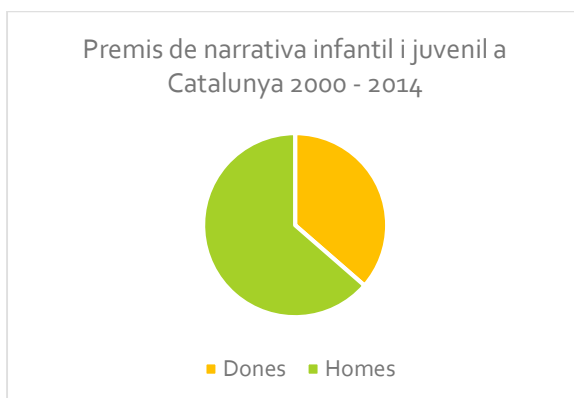
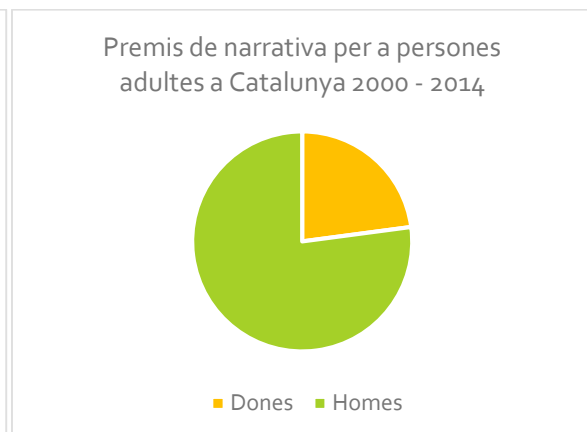
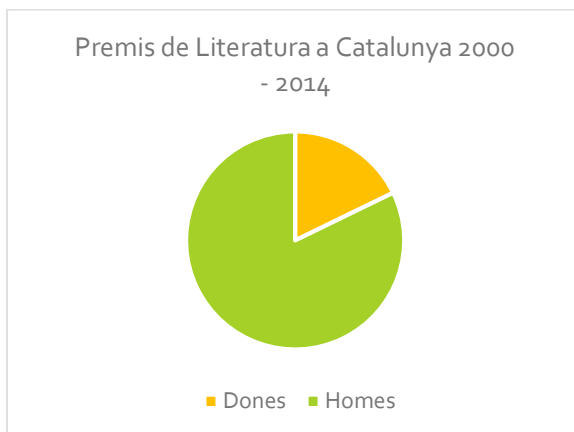
² [Estudi sobre hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya 2017](#)

³ Dades extretes de l'anàlisi a [El mercat dels llibres escrits per dones: una radiografia desigual. Per Cristina Mora](#)

⁴ [El mercat dels llibres escrits per dones: una radiografia desigual. Per Cristina Mora](#)

En canvi, tot i que són les dones escriptores d'aquest gènere les principals referents i són majoria, només reben premis un 36,4%, i en la configuració dels jurats hi ha una clara infra representació femenina, segons l'Observatori Cultural de Gènere.

- Nobel de Literatura. Des de la seva creació al 1901 fins al 2017 ha premiat a 14 dones versus a 100 homes.
- Premio Cervantes, només ha guardonat a quatre dones versus a 38 homes des que es va instaurar al 1976: María Zambrano (1988), Dulce María Loynaz (1992), [Ana María Matute](#) (2010) i [Elena Poniatowska](#) (2013).
- Premio Planeta, ha distingit a 17 dones des de 1952.
- Només al voltant d'un 15% dels premis literaris lliurats durant els darrers 50 anys han recaigut en figures femenines, tant a nivell nacional com internacional.
- Només un 17,8% dels 70 premis literaris convocats a Catalunya durant els darrers 15 anys han estat concedits a dones.

⁵ Dades extretes del 3er informe de l'OCG - El gènere als nostres premis literaris

Segons l'experiment de l'escriptora Catherine Nichols al 2015, en el qual va enviar un correu electrònic a 50 editors amb el seu manuscrit, primer amb el seu nom i, després, amb el pseudònim de George, la diferència en el retorn va ser abismal. Va rebre disset respostes dels correus que havia enviat amb pseudònim i tan sols dues amb el seu nom. El contingut de les contestes també va diferir. Mentre l'obra de Nichols era "massa poètica" la de George era "emocionant".

Radiografia dels premis a Catalunya i Espanya

Premis Sant Jordi de Novel·la

Convocats per Enciclopèdia Catalana i Òmnium Cultural

Primera edició: 1947

Premi: 60.000 euros i publicació de l'obra per part d'Edicions Proa

Dones premiades: un 13% del total (5 en els darrers 40 anys)

Qui són?: Maria Aurèlia Capmany (1968), Olga Xirinacs (1984), Maria Mercè Roca (1992), Isabel-Clara Simó (1993) i Carne Riera (2003)

Premis Crítica Serra d'Or

Convocats per revista *Serra d'Or*

Primera edició: 1967

Premi: sense dotació econòmica

Dones premiades: l'any 2016, només va haver dues dones entre els 14 premiats

Qui són?: Lali Álvarez, l'obra de la qual *Ragazzo* va alçar-se com a millor espectacle, i Gisela Pou, millor creació juvenil per *La noia de la mitjanit*.

Premi Mercè Rodoreda de contes i narracions

Convocats per Òmnium Cultural i Fundació Enciclopèdia Catalana

Primera edició: 1998

Premi: 6.000 euros

Dones premiades: un 33% del total (6 en els darrers 18 anys)

Qui són?: Cèlia Sanchez-Mústich (1999), Monika Zgustova (2009), Alba Dedeu (2010), Tina Vallès (2012), Neus Canyelles (2013) i M. Mercè Cuartiella (2014).

Premis Nadal

Convocats per Edicions Destino i Grup Planeta

Primera edició: 1945 (quan va guanyar-lo *Nada*, de Carmen Laforet)

Premi: 18.000 euros i la publicació de la novel·la guardonada

Dones premiades: un 19% del total (14 en els darrers 72 anys)

Qui són?: a més de Laforet, Elena Quiroga (1950), Dolores Medio (1952), Lluïsa Forrellat (1953), Carmen Martín Gaité (1957), Ana María Matute (1959), Carmen Gómez (1981), Rosa Regàs (1994), Lucía Etxebarria (1997), Àngela Vallvey (2002), Maruja Torres (2009), Clara Sánchez (2010), Alicia Giménez Bartlett (2011) i Carmen Amoraga (2014).

Premis Planeta

Convocats per Grup Planeta

Primera edició: 1952

Premi: 601.000 euros el guanyador i 150.250 euros el finalista.

Dones premiades: un 28% del total (15 en els darrers 54 anys)

Qui són?: Soledad Puértolas (1989), Carmen Posadas (1998), Espido Freire (1999), Maruja Torres (2000), Rosa Regàs (2001), Lucía Etxebarria (2004), Maria de la Pau Janer (2005), Ángeles Caso (2009), Clara Sánchez (2013) i Alicia Giménez Bartlett (2015) són les més recents.

Altres premis a l'estat espanyol:

Premio Internacional

Cervantes

41 premis des del 1976; 4 dones= 9,7%
2013 Elena Poniatowska
2010 Ana María Matute
1992 Dulce María Loynaz
1988 Maria Zambrano

Premio Nacional de las Letras Españolas

32 premis des del 1984; 4 dones= 12,5%
2015 Carmen Riera
2007 Ana Mª Matute
1994 Carmen Martín Gaité
1987 Rosa Chacel

Premio Nacional del Cómic:

13 premis des del 2007; 0 dones = 0%

→ En tota la seva història, només onze dones han sigut –o són– acadèmiques de la [RAE](#).

Acceptar que a les llistes de cànons literaris, en els programes acadèmics i als premis literaris només apareixen homes és acceptar que la literatura que fan les dones, i altres persones que no s'identifiquen com a homes, així com totes les seves teories filosòfiques, científiques o les seves obres d'art, són menys vàlides i menys valuoses. I aquesta idea en ple segle XXI hauria de ser totalment inacceptable.

⁶ Quadre extret de l'article [Els premis literaris no són per a les dones](#). Per Esther Escolan

UN SUBGÈNERE NAIXENT

“La literatura catalana, com la seva societat, es troba afectada i alterada pels nous corrents d’immigració”, diu Laia Climent Roca en el seu assaig titulat “*Dones, immigració i literatura catalana*”. Efectivament, amb l’entrada del segle XXI, comencen a irrompre en l’espectre literari català obres d’autores d’origen immigrant amb un nou discurs identitari i de gènere.

El nombre d’aquestes autores és encara molt reduït, però la qualitat de les seves obres és important. És una literatura que parteix del món d’origen per aterrar en el d’acollida i vice-versa. Són recursos imprescindibles per entendre la complexitat del procés migratori i de la realitat de les persones que el van haver de fer, la diversitat cultural i lingüística en la nostra societat, els conflictes identitaris, amb l’objectiu d’apropar-nos a la mirada de les persones dels diferents col·lectius que conviuen a Catalunya i ajudar a construir ponts de diàlegs entre cultures, tot des d’una perspectiva de dona.

Es tracta d’un subgènere que ens recorda que “les identitats són múltiples i que a les esclatxes d’allò que és hegemònic sorgeixen aportacions culturals, socials i de gènere, que ens ajuden a entendre millor les noves textures de la societat”.⁷

TRETS COMUNS I DIFERÈNCIES

La major part d’aquestes obres són ficcions amb trets autobiogràfics escrites en català per dones racialitzades que viuen a cavall entre dos mons i dues cultures. Una múltiple marginalitat que marca de manera clara els seus continguts.

Aquesta literatura situada a la perifèria posseeix un discurs construït des de l’alteritat, la marginació i l’exclusió. Ens parla dels diferents eixos de discriminació i opressió que travessen les persones d’origen estranger i en especial la dona, del procés de deshumanització al qual es troben sotmeses des que arriben aquí, la fragilitat i la debilitat experimentades en extremes situacions de desemparament i les vivències que suposa la nova arribada (el desconcert, la por, la confusió, la desorientació per la pèrdua dels referents espai temporals coneguts, i posteriorment l’enyor, el dol migratori i el dolor de no sentir-se d’enlloc).

En les històries de les persones protagonistes, sobretot les dones, entenem els conflictes continus que pateixen: la dualitat de l’àmbit privat (família) i l’àmbit públic (el carrer, la societat d’acollida), la

⁷ Les altres catalanes, Margarida Castellano. Edicions 3 i 4, 2017

reproducció del mode de vida d'origen a escala privada i el contrast amb el món exterior i les crisis psicològiques fruit de les exigències del nou entorn.

Aquesta literatura fa una aportació valuosa a la vegada que valenta en la visibilització de la violència masclista que les protagonistes han patit al país d'origen o la que pateixen dins l'àmbit familiar i comunitari propis, un cop aquí. També visibilitzen i denuncien la violència que pateixen fora d'aquest àmbit per part de la societat d'acollida: la violència masclista institucional i estructural des de l'experiència encarnada. Aquella que difícilment es reconeix per part d'una societat on el discurs més dominant i reconegut és de la persona hetero-blanca. Disposar d'aquesta mirada de l'altre és més necessària que mai per conèixer i reconèixer la complexa realitat que ens envolta.

A totes passades aquesta és una literatura clarament compromesa, clarament militant. En definitiva, una literatura situada a la perifèria de les literatures occidentals des de l'alteritat postcolonial, nòmada, fronterera, subversiva i transgressora.

LITERATURA PER A DONES O PER A HOMES?

→ Què és la literatura escrita per a dones? Existeix una literatura escrita per a homes?

El món de la literatura ha menyspreat històricament allò relacionat amb la dona. D'aquesta arrel ha sorgit un suposat gènere, profundament estereotipat, on trobem històries escrites pensant en la idea de dona com a romàntica empedreïda, buscadora de marit, abnegada cuidadora, enemiga de les altres dones i eterna somiadora.

L'anomenada literatura escrita per a dones ha reforçat la discriminació envers les dones col·locant-les al marge del desig, com a pures observadores i depositàries del plaer dels altres. La mirada masculina ha perpetuat la visió de les dones com a objectes i ha configurat un relat sobre allò que les dones esperen trobar en una novel·la, tancant així les fronteres dels interessos que puguin tenir com a persones humanes, i no només com a gènere.

D'aquesta manera, les persones que s'identifiquen com a dones han estat suposadament interessades especialment en la novel·la rosa i en aquest gènere literari anomenat per a dones. En canvi, les persones que s'identifiquen com a homes han tingut la resta de gèneres literaris al seu abast, donat que no trobem una literatura especialment escrita per als homes.

És possible doncs que a les dones no els interessi la literatura universal? I que per contrapartida els homes només llegeixin literatura universal ja que la suposada literatura de dones no els interessa? I perquè no hi ha una literatura d'homes?

Tots aquells gèneres literaris que associem als homes tenen altres noms: literatura negra, històrica, etc. Però en cap cas l'anomenem literatura escrita per a homes.

Associem universal a homes. I per a les dones allò associat exclusivament a les dones. Perquè la literatura per a homes és tota. Tota la que els homes han generat i dominat.

Un cop més, els estereotips defineixen i encasellen a les persones segons el seu gènere en comptes de focalitzar en la diversitat i valorar la possibilitat que hi pugui haver feminitats i masculinitats dissidents.

→ Quines característiques té la "literatura per a dones"?

Apartades històricament de l'accés a l'educació i a la cultura, el món editorial ha fomentat històricament un tipus de literatura pensada per a les dones, "un producte fet a mida: novel·les de fàcil digestió que les mantenen en el paper passiu que el patriarcat ha volgut per a elles", explica M. Àngels Cabré, escriptora, crítica literària i directora de l'Observatori Cultural de Gènere. "Aquest tipus

de literatura ha contribuït a perpetuar uns rols de gènere que condemnen les dones a repetir els estereotips que se'ls han adjudicat en el passat: somniadores, bledes, romàntiques incurables i coses encara pitjors”.

Patricia de Souza, escriptora peruana,⁸ va criticar especialment els estereotips de gènere dins les ficcions escrites per homes i la simplificació d'alguns personatges que, pel fet de ser femenins, deixen de tenir profunditat psicològica o perden rellevància dins el text.

Des del moment en el qual les dones són recloses i negades d'un espai en el cànnon i es parla de la seva obra dins d'esquemes com els de "la literatura per a dones" se'ls està negant una capacitat creadora pròpia, així com la capacitat de ser subjectes de coneixement i generadores de mirades crítiques. I en conseqüència es segueix alimentant un imaginari col·lectiu androcèntric que ens manté en l'alteritat de la qual parlava Simone de Beauvoir: "*Se'ns nega, pel fet de ser dones, la capacitat d'agència*".

⁸ [Patricia de Souza: una literatura en femení](#)

En les primeres etapes del creixement dels éssers humans és quan creem les nostres estructures mentals i de valors, aprenem i ens desenvolupem. Ens estem formant en tots els sentits, també en el social i cultural. D'aquesta font bevem aquells coneixements que seran els nostres ciments, sobre allò que anirem construint la nostra identitat a través de l'entorn més proper. Els infants creixen en relació als i les seves iguals i a les persones adultes, i aprenen d'elles. Així com del joc i dels contes que acompanyen el seu desenvolupament.

Considerem que la literatura i la il·lustració infantil i juvenil són eines més que poderoses per a transmetre noves pautes i mostrar els moviments constants als quals la nostra societat està sotmesa.

Per això és tan important tenir en compte el contingut de les lectures que facilitarem a la nostra infància ja que aquestes aporten llenguatge i imatges, òbviament carregades de significat, valors, formes de relació, hàbits de convivència, etc. Aquests continguts són referents molt importants que marcaran la construcció de la seva identitat i manera de concebre el món i relacionar-se amb la resta de persones. Si fem una mirada crítica a les històries que envolten la infància podrem veure amb claredat que aquestes transmeten multitud de rols i estereotips que perpetuen desigualtats i no reflecteixen la diversitat real del moment en el qual vivim. Afortunadament, cada cop podem trobar històries més plurals, més igualitàries i més respectuoses amb la diversitat cultural, personal, funcional, de gènere, sexual i familiar.

En aquest poder que posseeix la literatura resideix també la nostra responsabilitat d'oferir lectures que fomentin aquells conceptes que volem transmetre. I a la vegada, apoderar-nos d'un sentit crític a l'hora de rellegir altres històries i acompanyar-les oferint una visió renovada i diversa.

*És hora, tal i com explica Marina Subirats Martori, catedràtica emèrita de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, especialista en sociologia de l'educació i sociologia de la dona, de no transmetre a les noves generacions mentalitats del passat, que no els serveixen de res i a canvi els perjudicaran la vida. Si repensem les cases, els cotxes, les ciutats, la roba, per fer-la més còmoda, habitable i adaptades a les nostres necessitats, com no hem de repensar els trets bàsics que transmetem a nenes i nens, per adequar els seus comportaments a una societat que ha canviat tant?*⁹.

⁹ MARINA SUBIRATS MARTORI. La coeducación hoy: los objetivos pendientes. Emakunde, setembre de 2010

Des dels seus inicis, els estudis literaris de gènere han tractat de donar visibilitat i valor a les escriptores silenciades per la història i la crítica literària. S'han fet importants avenços en aquest terreny amb l'organització d'actes reivindicatius, l'edició d'obres inèdites, la incorporació de noms femenins en antologies i currículums acadèmics o la publicació d'estudis que reinterpreten les obres de diferents autores sota l'òptica del gènere. Aquest esforç encara resulta absolutament necessari, tal i com explica la professora i investigadora Helena González Fernández, directora del Centre Dona i Literatura de la Universitat de Barcelona: "Els darrers estudis sobre l'aparició d'escriptores i les seves dones és encara molt minoritària"¹⁰.

Actualment, als estudis de gènere en literatura, es treballen tres temàtiques:

- Violències rebudes i exercides per dones, amb l'objectiu de sortir de la imatge de la víctima eterna. Des dels feminismes es reclama també treballar sobre el concepte de supervivents per tal de posar el focus sobre els agressors i no sobre les agredides que han patit històricament, una doble victimització (quan escoltem, per exemple: això els passa per provocar, si no portessin la faldilla tan curta o ja se sap, els homes són com animals...).
- Sexualitat de les dones. Imprescindible per a desmuntar el mite de l'amor romàntic des d'on hem rebut missatges com que l'amor tot ho pot, que cal sacrificar-se per amor, que l'objectiu a la vida ha de ser trobar la mitja taronja... Així com amb la finalitat de posar al centre l'autoconeixement. Hi ha, actualment, una eclosió de publicacions sobre sexualitat femenina. Les dones estan descobrint els seus cossos i necessiten referents i coneixement ja que fins molt recentment no han tingut accés a informació real sobre els seus propis òrgans. Un clar exemple és que fins fa pocs anys no es trobaven fàcilment representacions fidedignes del clítoris. Que les dones puguin tenir fàcil accés a aquests continguts és transcendental.
- Un altre aspecte fonamental d'estudi és la inclusió de perspectives i perfils LGTBI. Cal incloure la diversitat afectiva sexual i de gènere a tots els àmbits amb la voluntat de donar veu a totes les persones. És important oferir referents i informació, sobretot en els àmbits en els quals és més costós trobar-los.
- Emocions culturals o comunitàries, és a dir, allò que socialment s'associa a cada gènere i que pel fet d'identificar-nos amb un o altre, o amb cap, ens fa activar determinats rols. Per exemple, quan

¹⁰ L'estudi de la literatura des dels feminismes: reptes pendents. Per Paloma H. Espada

s'associen les cures amb les dones i, d'aquesta manera, es promou una imatge "sensible" per arribar a un públic que s'identifica amb el gènere femení.

Tots aquests estudis, junt amb la progressiva aparició de veus de dones en àmbits literaris menys habituals com la ciència ficció, la novel·la policíaca o la fantàstica, afavoreixen el fet que les escriptores tractin els problemes polítics i socials del seu temps. Així podem començar a trobar més dones que escriuen i publiquen, tot i que encara no se les jutgi amb els mateixos barems que als escriptors. Encara, a dia d'avui, les dones són majoria en la literatura infantil i juvenil i aquesta, fins ara, no ha tingut massa rellevància. Cal doncs posar en valor la feina de les dones, les seves aportacions, i posar llum als àmbits que tradicionalment s'han associat a allò femení, com la infància, les cures... Són aspectes i moments essencials a la vida, imprescindibles per a l'evolució. És hora de donar-los el pes i valor que tenen.

Les necessitats i demandes de les dones han canviat. Ara es reclamen altres formes de literatura, lluny de les clàssiques etiquetes. La psicologia dels personatges femenins també ha evolucionat, sobretot a partir de mitjans del segle XX, quan les lectores ja comencen a identificar-se amb els personatges femenins de les novel·les, per la seva quotidianitat i humanitat. En la literatura de les autores catalanes contemporànies, predomina el protagonisme femení, a través del qual es construeix una perspectiva de gènere diferencial, un prototipus "que remet a la dona moderna real que s'està configurant", tal i com assenyala la professora Neus Real, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Cal exigir l'espai que les escriptores mereixen, i aquest va més enllà de les quotes. Fugir de la mirada androcèntrica que representa a les dones com a objecte de desig, cuidadora abnegada o dona "florero", i fer-les protagonistes de debò. Si s'aconsegueix enriquir les seves mirades, lògicament, s'enriquirà l'univers dels lectors o de les lectores.

La literatura hauria de ser un espai per a la diferència, la dissidència i la recerca de noves formes de representació. Caldria revisar els canons literaris per incorporar una necessària visió de gènere, perspectiva LGTBI i interseccional per tal de reflexionar i tenir una visió crítica sobre el paper dels personatges femenins en les grans obres literàries així com també incorporar escriptores a aquest

canon. Les humanitats són un projecte que es va reconstruint i repensant constantment i com a tal cal que reivindicuem els "Estudis de la Subalternitat" que reclama Spivak i desconstruïm i revisem tota la nostra història i humanitats des del gènere, el postcolonialisme i la visió LGTIB+. La història ha

de deixar d'estar escrita pels vencedors, els homes blancs i heteros i hem de començar a escriure una nova història amb les nostres pròpies mans, tal i com afirma Gina Driéguez, historiadora de l'Art¹¹.

És moment de portar l'activisme feminista dels carrers i les xarxes al món acadèmic i així *despatriarcalitzar* i feminitzar tant els cànons literaris, com les humanitats i el món universitari en general.

Finalment, relatiu als premis literaris i la desigualtat que hi trobem actualment, tal i com hem exposat anteriorment, és important el que comenta Bel Olid, presidenta de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana: "Si no canviem els jurats, per molt que hi posem pseudònims, a les dones que escrivim fugint de la tradició androcèntrica se'ns veu el llautó".

A nivell pràctic, proposem alguns canvis que fàcilment podem implementar en el nostre dia a dia:

- Seleccionar publicacions d'autores feministes i LGTBI
- Promoure la lectura de llibres que continguin històries lliures d'estereotips
- Programar activitats amb perspectiva de gènere i diversitat afectiva i sexual
- Revisar la quantitat de llibres escrits per homes i dones i intentar equilibrar-la
- Buscar llibres que tractin temes que afecten a minories
- Usar llenguatge inclusiu en totes les comunicacions
- Demanar a editorials i subministradores més publicacions en aquestes perspectives
- Introduir criteris coeducadors a la biblioteca, especialment a les infantils
- Formar-se i/o participar a grups de treball en temes d'igualtat, diversitat i inclusió
- Programar tallers i/o clubs de lectura amb llibres amb perspectives de gènere i/o LGTBI
- Proposar a les persones usuàries que facin desiderates de lectures feministes, LGTBI...
- Actualment hi ha un grup de treball de feminismes i LGTBI al servei de biblioteques de Diputació
- Crear, en les vostres pràctiques diàries, nous referents que representin la diversitat en tots els seus àmbits: afectiva, sexual i de gènere, familiar, d'origen, cultural, d'ètnia, funcional...

¹¹ <https://revistamirall.com/2017/05/15/on-son-les-dones-a-la-literatura/>

RECURSOS

CRITERIS PER SELECCIONAR OBRES, PUBLICACIONS I ACTIVITATS AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE

És possible que molts dels contes i llibres que trobem a les nostres biblioteques i llibreries reproduïxin rols de gènere molt estereotipats. En aquest sentit, volem aportar algunes indicacions per aquelles persones que busquin seleccionar històries amb perspectiva de gènere i diversitat afectiva i sexual, i per tant, inclusivament i igualitaris.

Tan importants són en aquest cas les il·lustracions com les històries. Ambdues transmeten i representen allò que arriba a les persones lectores, grans i petites, per igual. Per tant, haurem de posar la mateixa atenció en aquests dos aspectes.

En primer lloc, podem fixar-nos en les *definicions dels personatges* principals. Fent una breu repassada a les quantitats de figures representades de cada gènere podrem valorar si hi ha una representació quantitativa equilibrada.

Especialment important és també la consideració qualitativa, ja que cal veure quin pes té a la història cada personatge i en quin grau: positiu o negatiu.

En segon lloc, cal detectar si en aquestes figures s'hi representen *rols o estereotips* clàssics:

<u>HOME</u>	<u>DONA</u>
Fort	Feble
Valent	Poruga
Actiu	En espera
Protagonistes	Secundàries
Astut	Ingènua
Agressius	Delicades

Les històries on trobem personatges que no podem identificar clarament amb cap gènere són les que trenquen estereotips i per tant poden oferir referents no estereotipats, permetent així que qualsevol persona s'hi pugui identificar independentment de categories binàries (dona-home).

Un altre indicador a tenir en compte són les *tasques associades al personatge* i com les desenvolupa cadascú. Observant les il·lustracions dels contes clàssics ràpidament trobarem mares amb davantal cuinant o netejant, tenint cura de criatures o gent gran i pares que o bé no són a casa perquè estan treballant, o bé estan llegint el diari o veient la televisió. Tradicionalment, les dones han encarnat els papers considerats com a passius tant en el treball productiu com el reproductiu: neteja de la casa, cuina, cura de persones... I els homes els considerats actius: caça, pesca, construcció... En les representacions dels oficis és fàcil trobar molta estereotipació també.

Home	Dona
Pintors	Mestresses de casa
Constructors	Infermeres
Empresaris	Mestres
Doctors	Treballadores de la llar i les cures

En quant al gènere, l'ideal seria que els personatges no s'identifiquessin amb els estereotips tradicionals, trencant així amb la polaritat home-dona. Si apareix algun personatge que els transgredeix o no encaixa amb els rols tradicionals encara millor, perquè estaria representant la diversitat.

ALGUNS INDICADORS PER OBSERVAR PODEN SER ELS SEGÜENTS:

- Com es defineix a la persona?
- Es dona importància al físic?
- I en cas afirmatiu, com és aquesta descripció?
- Es descriu amb els mateixos adjectius homes i dones?
- Se sexualitza a les dones?
- I als homes?
- Quantitativament, parlen per igual homes i dones?
- Quines relacions s'estableixen entre ambdós?
- Hi ha relacions de poder? Qui l'ostenta?

RELACIONS HOME – DONA:

L'any 1985, Alison Bechdel va definir tres preguntes per analitzar les relacions que es generaven en les pel·lícules i, d'aquesta manera, determinar si aquestes reproduïen relacions desiguals o no.

El seu estudi es va basar en revisar films i detectar si:

- Apareixien al menys dues dones i, si ho feien, tenien nom propi?
- Els personatges femenins, parlaven entre si?
- Les seves converses tractaven sobre temes que no fossin homes (parelles, germans, pares...)?

Si el resultat era afirmatiu a les tres preguntes podríem dir que hi ha una bona representació de personatges femenins i que aquests són mitjanament complexes. Però la realitat és que la gran majoria de pel·lícules no van donar aquests resultats.

En el cas de la literatura els resultats no són massa diferents.

Sense entrar a valorar les raons per les quals això passa, s'ha comprovat que, en general, els llibres escrits per homes tenen més probabilitats de fallar el test. Podríem dir doncs, que les escriptores tenen més facilitat per a escriure personatges d'ambdós sexes? Potser sí. I probablement seria una mera qüestió quantitativa. Històricament qui ha escrit han estat els homes i ho han fet creant majoritàriament protagonistes masculins.

És un bon exercici aplicar aquest senzill test a les nostres lectures, activitats que programem, pel·lícules que visionem, etc. Tot i això, no és suficient per diagnosticar si realment els personatges no repliquen estereotips, però és un bon mètode per començar a entrenar la mirada amb perspectiva de gènere.

- Altres aspectes que podem analitzar:
 - Si apareix violència o representacions d'autoritat (per exemple, dins del context dels contes, podria ser un rei o una reina, un alcalde o alcaldessa, un director o directora d'una escola o biblioteca, etc.) qui l'exerceix, i contra qui?
 - Demostracions d'afecte i sexuals, es representen de manera igualitària, s'estableixen relacions de poder? Trobem representacions de diversitat sexual?
 - Quan s'estableixen relacions, en quines condicions ho fan? Hi ha subordinacions?

DIVERSITAT AFECTIVA SEXUAL I DE GÈNERE

Si fem un anàlisi de les obres de les quals disposem a la biblioteca o a les activitats que hi programem, tant a nivell de persones adultes com infantil i juvenil, però, aquesta vegada amb perspectiva de diversitat, podríem assegurar que aquesta és difícilment existent.

La visibilització del col·lectiu LGTBI segueix sent insuficient, i tot i que cada vegada hi ha més publicacions en aquest sentit, hi ha molta feina a fer. En general hi ha poques representacions i les que hi ha acostumen a ser altament estereotipades.

Com en qualsevol àmbit és important generar i oferir referents per a les persones, amb qui es puguin identificar i emmirallar. Per això, cal allunyar-nos d'imatges prejudicades i obrir l'espectre de possibilitats. Totes les persones som diferents per algun motiu i cal oferir diversitat i pluralitat d'històries i discursos.

Per poder detectar si seleccionem obres amb diversitat afectiva-sexual, d'origen, familiar i funcional podem fixar-nos en:

- Nombre de vegades que apareixen representats models familiars LGTBI, altres models familiars, monoma/parentals
- Nombre de vegades que apareixen representats personatges LGTBI
- Aparició de demostracions afectives no normatives
- Estereotips en les representacions: homes afeminats, dones hipermasculinitzades, lesbianes sexis (molt relacionat amb la pornografia i la seva mirada androcèntrica del plaer), persones trans marginades, etc.
- Diversitat d'ètnies i personatges racialitzats
- Enfocaments inclusius en les obres
- Obres escrites per dones d'origen estranger
- Nombre de vegades on es veuen representades en convivència diferents ètnies, religions...
- Nombre de vegades on apareixen personatges amb diversitat funcional.

No incloure representacions diverses esdevé una forma de violència simbòlica, exercida contra col·lectius i contra totes les persones en general, perquè reproduir el sistema normatiu és, per si mateix, opressor. No oferir altres representacions impossibilita créixer en llibertat, igualtat de drets i limita els imaginaris al sistema establert.

És fonamental oferir imatges de diversitat des de la primera infància per poder educar en igualtat i sense discriminacions.

LLENGUATGE INCLUSIU

La societat evoluciona, i el llenguatge amb ella. Hem sigut capaces d'incorporar paraules provinents d'altres idiomes, terminologia informàtica, accepcions i neologismes però sovint es critica el llenguatge inclusiu perquè qüestiona, entre altres, l'ús del masculí genèric. No es tracta de deixar de banda a ningú, si no d'incloure a tothom, independentment de sexe i gènere. Es tracta de buscar paraules neutres que siguin inclusives.

Així doncs, en comptes de dir *els nens* podem parlar de *persones*, en comptes de parlar *dels lectors* podem parlar de *les persones lectores*...¹²

Vivim en una societat diversa i plural en molts aspectes: orígens, diversitat sexual i de gènere, discapacitat funcional, etc. El nostre llenguatge però no reflecteix aquesta diversitat i segueix sent androcèntric, etnocentrista i capacitista. S'ha d'evitar al màxim l'exclusió i la reproducció de clixés i estereotips que perpetuïn l'asimetria en les relacions de poder entre persones. Tant una cosa com l'altra requereixen una adaptació del llenguatge que fem servir per a què:

- Sigui inclusiu i no invisibilitzi altres models familiars, culturals, ètnics, personals... que formen part de la ciutadania
- No estigmatitzi ni posi en posició inferior a les persones que pertanyen a grups socials minoritaris enfront als majoritaris

ALGUNS EXEMPLES

→ Persones d'altres orígens

Llenguatge estereotipat	Llenguatge inclusiu
Raça	Ètnia
Immigrant	D'origen immigrant
Moro, mora	Persona d'origen marroquí o amazic
Anem al xino	Anem a la botiga del costat
Evitar expressions estereotipants tipus "Itàlia desbordada per l'arribada d'immigrants"	

¹² Guia d'ús no sexista del llenguatge. Ajuntament de Barcelona.

<http://ajuntament.barcelona.cat/bcnantimasclista/sites/default/files/decateg-llenguatgeinclusiu-v20.pdf>

LLENGUATGE INCLUSIU

La societat evoluciona, i el llenguatge amb ella. Hem sigut capaces d'incorporar paraules provinents d'altres idiomes, terminologia informàtica, accepcions i neologismes però sovint es critica el llenguatge inclusiu perquè qüestiona, entre altres, l'ús del masculí genèric. No es tracta de deixar de banda a ningú, si no d'incloure a tothom, independentment de sexe i gènere. Es tracta de buscar paraules neutres que siguin inclusives.

Així doncs, en comptes de dir *els nens* podem parlar de *persones*, en comptes de parlar *dels lectors* podem parlar de *les persones lectores*...¹²

Vivim en una societat diversa i plural en molts aspectes: orígens, diversitat sexual i de gènere, discapacitat funcional, etc. El nostre llenguatge però no reflecteix aquesta diversitat i segueix sent androcèntric, etnocentrista i capacitista. S'ha d'evitar al màxim l'exclusió i la reproducció de clixés i estereotips que perpetuïn l'asimetria en les relacions de poder entre persones. Tant una cosa com l'altra requereixen una adaptació del llenguatge que fem servir per a què:

- Sigui inclusiu i no invisibilitzi altres models familiars, culturals, ètnics, personals... que formen part de la ciutadania
- No estigmatitzi ni posi en posició inferior a les persones que pertanyen a grups socials minoritaris enfront als majoritaris

ALGUNS EXEMPLES

→ Persones d'altres orígens

Llenguatge estereotipat	Llenguatge inclusiu
Raça	Ètnia
Immigrant	D'origen immigrant
Moro, mora	Persona d'origen marroquí o amazic
Anem al xino	Anem a la botiga del costat
Evitar expressions estereotipants tipus "Itàlia desbordada per l'arribada d'immigrants"	

¹² Guia d'ús no sexista del llenguatge. Ajuntament de Barcelona.

<http://ajuntament.barcelona.cat/bcnantimasclista/sites/default/files/decaleg-llenguatgeinclusiu-v20.pdf>

→ Diversitat sexual i de gènere

Llenguatge estereotipat	Llenguatge inclusiu
Pares, mares	Famílies
Avis i àvies	Gent gran
Mare soltera	Mare
Alumnes	Alumnat
Nòvio/a	Parella

→ Discapacitat funcional i salut mental

Llenguatge estereotipat	Llenguatge inclusiu
Incapacitat/da, minusvàlid/da, deficient	Persones amb capacitats diverses
Coix/a	Persona amb mobilitat reduïda
Boig – Boja	Persona amb diagnòstic de...
Vivim en una situació esquizofrènica	Vivim una situació complexa

LLENGUAGE SEXISTA

El llenguatge sexista invisibilitza les dones i perpetua els estereotips de gènere que legitimen les desigualtats de gènere i la violència masclista

Llenguatge estereotipat i masculí genèric	Llenguatge inclusiu
Els homes	La humanitat
Els drets dels homes	Els drets humans, o de les persones
La intel·ligència de l'home	La intel·ligència humana
Els romans	El poble romà
Els francesos	El poble francès
Nens i nenes	Criatures, infància, persones petites
Els vells	Les persones grans
Els professors	El professorat
Pares i mares	Famílies
Els alumnes	L'alumnat
Les dones de fer feines	El personal de neteja
Els homes i les dones	Les persones
Els usuaris	Persones usuàries
Bibliotecaris	Personal de biblioteques
Lectors	Lectors i lectores, persones lectores
Consell d'alcaldes	Consell d'alcaldies
Informe del metge	Informe mèdic
Senyor Pau Marin i esposa	Senyor Pau Marin i senyora Elena Canal
La Merkel i Trump	Merkel i Trump
Senyoreta Miró	Senyora Miró

→ **Passar del llenguatge sexista al no sexista**¹³

Segons Ruth Vilà i Baños, professora del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Universitat de Barcelona (UB)

Hi ha procediments que permeten el pas del llenguatge sexista al llenguatge no sexista:

- ✓ Fer servir la barra (/) i els desdoblaments (per exemple, "els alumnes i les alumnes"). Perquè els desdoblaments siguin no sexistes, cal que hi hagi alternança en l'ordre quan s'anomenen els dos gèneres, perquè tradicionalment és el gènere masculí el que precedeix el femení quan s'esmenten els dos sexes.
- ✓ Utilitzar un llenguatge inclusiu, mitjançant genèrics (com "alumnat").
- ✓ Fer servir perífrasis, que permeten evitar expressions sexistes (per exemple "la població barcelonina").
- ✓ Utilitzar noms abstractes (per exemple, "la direcció del centre escolar").
- ✓ Recórrer a "@" en el llenguatge informal, com a clara manifestació de la necessitat del llenguatge per avançar al ritme de la societat."

¹³ Els nens i les nenes: usos lingüístics i sexisme. Article publicat al diari ARA el 10/02/2018
https://criatures.ara.cat/infancia/nens-nenes-usos-linguistics-sexisme_o_1958804110.html

EINES PER A L'ÚS LLENGUATGE INCLUSIU

Últimament s'han editat diverses eines amb la finalitat de poder anar incorporant el llenguatge inclusiu al nostre dia a dia. Aquestes són les que ens semblen més interessants:

- [Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua](#), Institut Català de la Dona
- [Guia d'usos no sexistes de la llengua en els textos de l'Administració de la Generalitat de Catalunya](#), Generalitat de Catalunya
- [Guia per a l'ús no sexista del llenguatge a la Universitat Autònoma de Barcelona](#), UAB
- [Ús no sexista de la llengua](#), UB
- [D e c à l e g per a una millor representació de les dones en els mitjans de comunicació](#), Observatori de les dones en els mitjans de comunicació
- [Per un llenguatge inclusiu i no sexista](#), Ajuntament de Barcelona

CONTACONTES COEDUCATIUS

- [Gogaritxi contacontes](#)
- [Contacontes amb perspectiva LGTBIQ i coeducatiu - Cúrcuma](#)
- [La Berta del Poblet](#)
- [Contes desexplicats – Vivim del cuento](#)

ASSOCIACIÓ PLANETA LLETRA

GUIA D'ESCRITORES DEL MARESME

LLIBRERIES DE TEMÀTIQUES DIVERSES I INCLUSIVES

- La Panafrica** C/ de la Junta de Comerç, 20, 08001 Barcelona
- Libreria Antinous** C/ de Casanova, 72, 08011 Barcelona
- Lata Peinada** Carrer de la Verge, 10, 08001 Barcelona
- La central del Raval** Carrer d'Elisabets, 6, 08001 Barcelona
- Re-read Mataró** Plaça de Cuba, 19, 08302, Mataró, Barcelona
- Librería Sendak** C/ de Còrsega, 461, 08037 Barcelona

LLETRESCENA: Entre la literatura i el teatre. TEIÀ

Lletrescena:
Entre la Literatura
i el Teatre

Guia elaborada i editada pel

Departament d'Equitat i Acció Social

Consell Comarcal del Maresme, Abril de 2023

Autoria: Vanessa Francès Mola i Asmaa Aouattah

Il·lustracions: [Mariona Tolosa Sisteré](#)

